

vet grøfter og jævnet hulvej om vinteren. (-) Om ved 1960 holdt vi op med at dyrke kartofler. Ved den tid havde vi fået marken i normal gødningskraft, så vi kunne avle sukkerroer. De sidste år med kartoflerne havde alligevel været til foderbrug i kogt form. (-)

Foruden det tilkøbte 12 td. ld. jord fra 1962 og 10 td. ld. i forpagtning beliggende syd for ejendommens jord fik jeg en hel mark på 30 td. ld. i forpagtning i 1969. (-) Vor animalske produktion var blevet så stor, at der var en stor mængde naturgødning. Stalden med kreaturer blev stadig udvidet, og fra 1971 var vort fjerkræhold på 8.000 æglæggere og to gange 4.000 hønner. Det vil sige 1.000 kg foder pr. dag, og det meste foder til fjerkræet blev indkøbt. Derfor den store mængde naturgødning, som der var god brug for på den tilforpagtede jord. Nu blev der mere hjemmeavlet korn, og der blev installeret en automatisk foderblander, så vi kunne lave de 8 tdr. foder til æglæggerne, som var det daglige forbrug til dem. (-)

Det havde lige fra starten, da vi blev

selvstændige været vor plan, at vi skulle have løn for vort arbejde ligesom andre mennesker i Danmark. Men det varede mange år. Selv om vi forøgede vor produktion den ene gang efter den anden, så var omkostningsniveauet løbet foran på grund af pristal og prisstigning. Det lykkedes dog til sidst, men først skulle ejendommen have de nødvendige forbedringer og investeringer. (-)

Det viste sig, at vi ikke kun havde købt et landbrug, vi havde også købt det omdømme, som hørte dette sted til. Vi kunne mærke, at ingen på egnen troede, nogen kunne eksistere på "den dårligste ejendom på egnen". En sikkert væsentlig årsag til, at det lykkedes at skabe en bedrift ud af det, vi begyndte med, var nok den manglende tillid fra vore nærmeste, som min kone og jeg måtte leve med. Det bevirkede, at vi blev så trodsige, at vi måtte sætte alle kræfter ind på at vinde andres tillid og respekt i resultater. Vore iboende evner viste sig at supplere hinanden helt ud i detaljer, og det var vi begge indstillet på at udnytte.

Fra et husmandshjem i Vestjylland til et statshusmandsbrug i Sønderjylland.

Gunnar Groth er født i 1921. Hans forældre drev et husmandsbrug i Asp ved Holstebro. Efter at have tjent flere steder på Holstebroegnen, fik Gunnar Groth i 1942 plads som forkarl på en

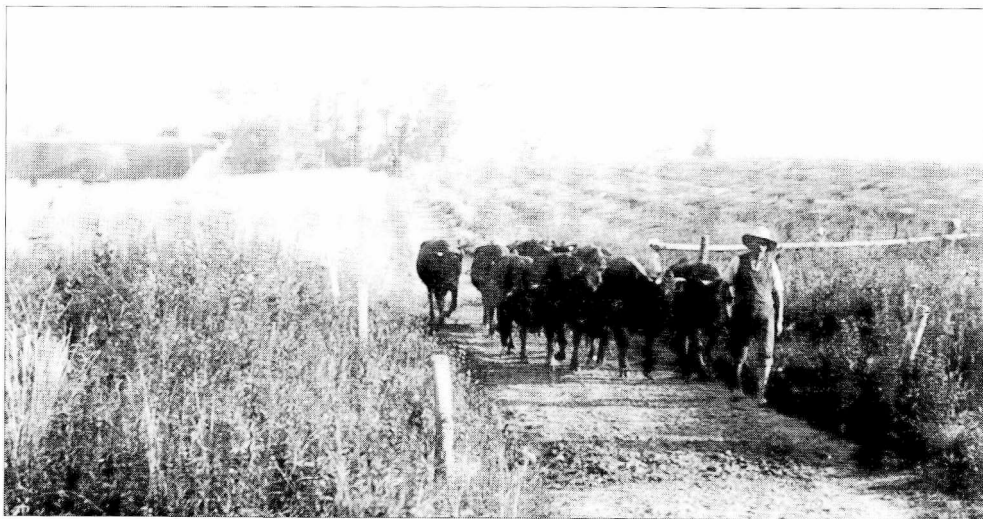
stor gård på Løgumklosteregnen, hvor der var en stort kreaturhold og opdræt af stude. I 1944 blev han gift, og i 1951 fik han et statshusmandsbrug i Stenderupgårde ved Toftlund.

Jeg var nu blevet 12 år, og kom ud at tjene for første gang fra maj til november. (-) Det var to km. hjemmefra, og jeg fik for seks måneder 75 kr., men året efter i samme plads var jeg steget til 135 kr. Mit arbejde var køerne og kalvene. Ungdyrene havde vi fenne til; de øvrige stod tøjrede. Kalvene skulle jo vandes. Der havde jeg en trillebør med jernhjul, som jeg kunne have to mejerispande på, en med mælk og en med vand, og så fik de deres tildeling en gang daglig, og de blev flyttet 3 gange daglig. Vi havde gerne 15 køer, som skulle trækkes ud på marken og hjem og malkes om middagen og ud igen. Om natten blev de på stald. (-) Foruden at passe køer og kalve, deltog jeg også i det øvrige markarbejde i roer og hø og høst. (-) Indimellem skulle jeg to gange pr. halve dag flytte køer, når de andre fik et hvil. Det var lange dage, vi begynd-

te kl. 6 morgen, ingen middagsøvn, og efter spisetid om aftenen skulle vi malke. Jeg havde 4 køer tre gange daglig. Man tænkte ikke så meget over det dengang; men det var da en hård arbejdsdag for en 12-13 års knægt. (-)

I 1935 blev jeg konfirmeret og skulle så ud at tjene hele året og fik plads på en mindre gård cirka 5 km. hjemmefra til en løn på 350 kr for et helt år. (-) Der var en helt ung pige også. Vi havde 12 køer, som manden pigen og mig hjalp hinanden med at malke. Alle dyrene stod tøjret, men der havde vi en vandvogn og så en ældre kørehest for den, når ungdirene skulle vandes.

Køerne trækkes ud på marken.

1936 rejste jeg til Asp til en lidt større ejendom. Vi havde tre arbejdsheste. (-) Det var min første plads, jeg kom til at så kunstgødning. Man fik en sæk gødning på nakken, og så var det bare at vandre derudad og så helst få kunstgødning strøet nogenlunde jævnt med hånden. Det var tungt at gå i pløjejorden, græsmarken var lidt lettere. Det var ellers en god plads. Jeg blev der i to år. Gården blev drevet traditionelt, dog havde vi alle dyrene i løsdrift om sommeren i pigtrådshegn. Arbejdsmæssigt var det jo en lettelse. (-) Der havde vi også en 12-13 køer, og manden og konen og mig hjalp hinanden med at malke, og vi var fælles om alt andet arbejde også.

1938 fik jeg plads i Borbjerg. Manden var 28 år og den med det mest moderne landbrug, jeg havde prøvet. Der havde vi også dyrene gående i pigtrådshegn om sommeren, men stadigvæk stald uden fodergang. (-) Det var min sidste plads, hvor vi malkede tre gange daglig. (-)

1939 flyttede jeg til en nabo i Borbjerg. Det var min første plads, hvor der var malkemaskine. Ikke fordi jeg havde meget med stalden at gøre, for gården var lidt større, og vi var to karle, og da jeg var forkarl var mit domæne hestestalden, og vi havde nogle fine heste. (-) Der blev gjort meget ud af hestene. De blev striglet to gange daglig hele vinteren og fodret med hakkelse, skåret af primahavre.

Jeg havde nu prøvet at have pladser, hvor man blev behandlet som familiedlem, blev budt med, når der var gæster og indbudt til en nabo sammen med ejerne, men jeg har også prøvet, at når vi havde spist til aften, så de hellere vores hæl end tå, og et godt opholdsrum havde vi heller ikke. Vores kammer lå i et hjørne af stalden, opslået af brædder, og vi kunne ligge i sengen og høre hestene, og når foderet var væk på loftet, så var dynen stivfrossen, hvor vi åndede på den. (-)

November 1940 fik jeg plads i Asp en km. hjemmefra. Gården var ejet af en direktør, så der blev ikke set så meget på økonomi. Alt skulle bare laves tip top i orden. Jeg var lejet som altmuligmand, i daglig tale kaldet "knokkelkarl". Det var det grove arbejde at læsse møg og begrave roestakkene med jord og fodermester ved siden af. Vi havde 20 køer, som bestyreren og andenkarlen og mig malkede med håndkraft. Det var en god plads med rigelig med folk til at udføre arbejdet. Der var bestyrerparret, ung pige, og så var vi tre fuldvoksne karle. Det var min første plads, hvor vi havde en såkaldt tørvasker til roer. (-) Det var min første plads med fodergang. Det var jo en stor lettelse i det daglige arbejde.

Jeg var jo nu blevet 20 år og havde begyndt at tænke på, om man skulle være selvstændig landmand, så skulle man lære lidt mere, og jeg fik plads i Naur ved yngre folk på en sandjords-

Der høstes raps.

gård. Vi havde fem arbejdsheste, 16 køer og ca. 30 ungkreaturer, og da var det blevet nemmere med hegn, da havde vi fået de første elhegn. Det var batterihegn, som ikke var så effektive som de hegn, vi får i dag, men trods alt en stor lettelse ved at lave indhegning. Jeg var forkarl, så havde vi en ung andenkarl og en pige, der hjalp både ude og inde. Det var en frisk mand, som søgte at gøre os interesserede i driften, og han var heller ikke bange for at tage os med på råd. Det var jo ikke alle steder, det var ønsket, at man blandede sig i dispositionen. (-)

November 1942 skete der en skelsættende ting i min tilværelse. (-) Jeg rejste fra Holstebroegnen og omtrent så langt syd på, jeg kunne komme. Det blev på Løgumklosteregnen på en gård på 233 ha. (-) Det var jo en kolossal omvæltning. Der blev jo talt sønderjysk, et sprog, jeg ikke forstod mange ord af i starten, men med tiden fik jeg det lært, og jeg bliver nok regnet for ægte sønderjyde i dag.

Det var en dejlig tid. Vi blev behandlet som selvstændige personer, men arbejde var der nok af. Dog blev der hørt efter vores mening, når bare vi havde en fornuftig forklaring. En af de første ting, jeg ankede over, var inddelingen af markerne. Der var

skæve og krumme skel mellem alle stykkerne. Det kunne min husbond godt se det fornuftige i, så vi fjernede de hegn, der var, og så opmålte vi agrene. På den måde fik vi mange, fine regelmæssige stykker ud af det, og senere kom det flyvende koprs og plantede tjørn imellem hver enkelt mark.

Personbesætningen på gården bestod af ejeren, hans hustru og på daværende tidspunkt to børn, senere kom der to børn mere. Så var der to piger, en fodermester og tre karle og i travle perioder en fast daglejer. Manden arbejdede selv en del med i marken, han og andenkarlen læssede altid møddingen, når vi kørte den ud. (-)

Driftsformen var noget andet, end jeg havde været vant til på min hjemegn. Her var store engarealer, vi dengang ikke pløjede, som lå i vedvarende græs delvis til afgræsning, og vi bjergede meget hø. Vi havde jo en stor besætning, om vinteren 120 kreaturer og om sommeren en del mere, der blev indkøbt til opfedning på de gode engarealer, og i forsommeren blev der regnet med 4 stk. store kreaturer pr. ha., når så høet var væk, skulle de store stude, der skulle være slagtefærdige, have 1 ha. pr. to dyr.

Højmarken, som lå nærmere ved bygningerne, blev drevet med græs i to år, en gang havre, en gang rug og så roer eller kartofler. Vi havde 10 ha. med roer og 5 ha. med kartofler. (-)

Vore heste var store, stærke jyske heste, en enkelt følhoppe og en kørehest. (-) Opfedning af kreaturer var et kapitel for sig. Vi købte nogle i foråret, og en del havde vi også selv, og så blev de fordelt på de forskellige marker og aldrig hundyr og handyr i samme fenne. Det gav for megen uro. Når vi så kom sidst i juli, skulle udsætterkøerne væk, augustkvierne, som ikke skulle bruges til avl, og når vi kom sidst i september, pillede vi de allerdårligste stude fra. De allerbedste stude gik som regel til første november; der var gerne omkring 15 stk. Ialt blev der opfedet omkring 70-80 stk. hver sommer. (-)

November 1943 blev mit lykkeår. Vi fik en ny tjenestepige, Mette Kjestine Marie Petersen kaldet Kirsten. (-) Vi blev forlovede 1. juli 1944. (-) 2. november samme år blev vi viet i Løgumkloster kirke, og vi havde jo i løbet af året fået en del samlet sammen til vores fælles hjem. (-) Efter brylluppet tog vi plads som fodermesterpar på en gård i Hynding ved Ravsted. Der var 28 køer, som vi skulle malke med håndkraft, da malke-maskinen blev trukket af en benzinator, men der var ingen benzin at få. (-)

I foråret 1947 forpagtede vi en lille ejendom ved Løgumkloster tilhørende sparekassen. (-) Vi købte to toårige slesvigere, og vi havde fået 3 køer og lidt svin. Det passede Kirsten så, og jeg tog alt forefaldne arbejde i mosen om sommeren. Arbejde havde jeg altid. (-)

I 1950 fik vi en lille pige mere, så nu havde vi tre piger, så vi var en hel familie og besluttede så at søge jord til et statshusmandsbrug ved Statens Jordlovsudvalg, og vi fik tildelt 12,28 ha. her i Stenderupgårde ved Toftlund. Jorden så godt nok lidt trøstesløs ud der i februar, da vi fik det tildelt. Vandet silede ned over marken, men vi slog til og har aldrig fortrudt det.

Vi skulle jo nu have fat i håndværkere.

(-) De kunne ikke begynde før til 1. september. (-) Dyrene kom ind 4. november, og vi flyttede ind den 23. december, og alt var lavet godt og solidt. I 1950, året før vi flyttede herop, solgte vi den ene af de slesvigske heste til en polsk opkøbskommission, og så købte jeg en lille frederiksbørg hoppe på to år og fik jo ikke så lidt i bytte, og hun var et dejligt dyr at arbejde med, og på arbejde kom de, da vi flyttede hertil. Staten havde ejet en skov, der ligger 100 m. fra, hvor vi ville bygge, og staten havde solgt skoven, men beholdt retten til det, der lå fældet rundt i skoven. Det var beregnet til de tre statshusmandsbrug, som skulle bygges her. Vi kunne købe det træ, og der var omtrent tømmer nok til vores ejendom. Jeg slæbte det så hjem med hestene oppe fra skoven. (-) Når jeg så havde slæbt en stak stammer hjem, barkede jeg dem af med en spade, og så kom der en tømmermand fra Toftlund og huggede tømmeret til på gammeldags maner, for mester mente ikke, det kunne betale sig at køre det på savværket. (-)

Et stykke tid, før mureren skulle be-

gynde på byggeriet, kom han herud en dag, for der manglede 14.000 kr. fra byggelånet til overslaget, og han var nødt til at have lidt garanti for det beløb, da han ingen rettighed havde i et statshusmandsbrug bagefter. Da kontaktede jeg min gamle husbond ved Løgumkloster; men det var ikke noget problem, dem kautionerede han for. (-)

Så var rammerne lagt for vores fremtidige landmandsliv, og vi bor idyllisk.

(-) Arbejdet på et husmandsbrug adskiller sig jo ikke meget fra større brug i mine unge dage. Der var det faste staldarbejde om morgenen. På større brug havde karlene intet med kostalden at gøre. Da skulle hestene fodres, strigles og vandes, som regel ved et stort vandtrug. (-) Det var forkarlens arbejde at sørge for, at samtlige seler var i orden og rigtig opspændt på de enkelte heste. Desuden skulle en forkarl kunne så og pløje snorlige og indstille en plov, så der ikke var en grøn tot at se, når man var færdig med at pløje en græsmark. Det er jo altsammen ting, som man også gerne skulle kunne, når man er selvstændig.

Var det frostvejr, så puslede vi en ekstra gang om dyrene, og vi skulle jo tærsk med vores eget lille Dronningborg tærskværk med presser en dag ugentlig, og roer skulle køres ind, det tog også en hel dag om ugen, og var jorden optøet, så tømte vi møddingen en gang om måneden. Det blev jo læsset med håndkraft, og vi havde jo

Høet rives sammen og sættes i stak.

straks købt gummivogn, så staldgødningen spredte vi direkte fra vognen, og når vi havde et par meter på hver side, kunne vi jo pløje gødningen ned for at mindske tabet. Det var jo rart, når vi kom til foråret, hvis gødningen var udkørt. At harve og så tog jo ikke lang tid; men vi havde jo selvfølgelig også det daglige staldarbejde ved siden af. Det tog jo et par timer morgen og aften. Når roerne så var sået, skulle vi jo gerne snart til at rense i dem, for der var jo ingen kemiske midler til at holde dem rene med, så det var med radrenser og roehakke, så der var meget håndarbejdede dengang. Midten af juni skulle vi gerne være færdige med roerne første gang, for så

kom høet. Vi havde en Mac Cormick græsslåmaskine, og høet vendte vi gerne en gang med en hånddrive, og så kunne vi rive det sammen med en hest og sætte det på høryttere, og så skulle det gerne stå i 14 dage, og så lånte jeg naboens traktor med lift og kunne køre stakken hjem i laden.

Når vi så var færdig med høet, skulle roerne hakkes anden gang og renses et par gange. Så var det høst. Vi var tre husmænd, der havde købt selvbinder fælles, og så kunne vi låne en hest hos hinanden, for der skulle jo tre for selvbinderen. Negene blev så skokket, altid et par i midten og et par fra hver side. Byggen behøvede ikke stå ret længe i skok, men havren skulle helst stå 14 dage. En del af kornet tærskede vi direkte ind. Kirsten ville gerne putte i tærskværket, og et af børnene smed negene ned til hende,

og jeg passede halm og korn. Når det var overstået, skulle stubjorden bearbejdes. Det var jo den eneste måde, vi kunne rense jorden for ukrudt. Når det blev midten af oktober, skulle vi i roerne. Først stak vi toppen af med et rapjern, så læssede vi det på vognen med håndkraft og kørte det hjem. Selve toppen kørte gennem en silofylder, der knuste den og smed den op i siloen. Så blev roerne slæbt af jorden med en roeslæde. De skulle så læsses med fork og køres hjem og læsses af med roegreb. Om formiddagen hjalp Kirsten, men når børnene kom fra skole, blev Kirsten fri. Når så roerne var samlet, var der jo noget dejligt arbejde tilbage at efterårspløje. Vi skulle jo gerne være færdige til jul. (-)

Arbejdsgangen var jo ikke meget anderledes på de store brug; der var blot flere om arbejdet, og så kom mekaniseringen, og den slog først igennem på de store brug, og der var nok mange, der sagde dengang, at nu blev de mindre brug skubbet ud, for det kunne da ikke gå an at købe traktor på de små ejendomme; men de fleste har da to traktorer i dag, og ved at sætte hestene ud og købe traktor blev der jo plads til et par køer eller tre mere.

Vi drev så i mange år traditionelt landbrug med toårs græs, en gang havre, så roer og derefter byg med udlæg og et par ha. lav jord med vedvarende græs, og i stalden var der plads til 8 køer, 8 kvier, 2 heste og 4 svinesøer plus roekammer.

I 1955 byggede vi en fløj til med plads til 20 fedesvin, 200 høns, en silo og lidt maskinhus. Samtidig fik vi vores første malkemaskine. Det var jo en lettelse, for selv om vi kun havde en maskine, kunne den malke lige så hurtigt, som da Kirsten og mig malkede begge to. (-) I starten arbejdede vi med RDM og havde også en helt god besætning. (-) For RDM blev der satset så hårdt på ydelsen, at det gik ud over eksteriøret, så vi købte et par SDM kvier og avlede os så til en ren sortbroget besætning, og hele avlsarbejdet havde hele tiden været baseret på kunstig befrugtning. (-) 1960 kneb det med pladsen, så jeg gravede et stykke ud i laden og fik lagt spalter til 20 ungkreaturer (-) men i 1962, da vi solgte hestene, lavede vi om i stalden. Nu fik vi plads til 16 køer, og samtidig fik vi rørmalkning. Det var jo en stor lettelse at være fri for at bære mælken ud. (-) I 1973 tog vi resten af laden med til stald og gravede ud bag køerne, så vi fik spalter over det hele. (-) Vi kunne nu ordne stalden med mellem 60 og 70 kreaturer på to gange 1 1/2 time. Kirsten malkede, og jeg fodrede. Det gik godt i mange år. Vi havde gode indtægter af køerne og fedede samtidig alle tyrekalvene og købte også til tider nogle nyfødte tyrekalve til videre fedning. Men omkring 1980 blev Kirstens hjertesygdom værre, og i 1984-85 blev vi nødt til at sælge køerne.